

Reizen in de schoolbuurt

Omgevingsonderwijs

In elke schoolbuurt speelden zich historische gebeurtenissen af waar je soms nog getuigenissen van terugvindt. Voorhistorische jagers lieten er pijlpunten achter, mensen grepen in op het landschap, de Romeinen bouwden er een versterking, je vindt er een oude watermolen, er woonde een BV avant la lettre of er staat een monument ter herdenking van de Tweede Wereldoorlog. Erfgoed is kosteloos beschikbaar. In de omgeving van de school is meer te beleven dan op het eerste gezicht lijkt.

Wonen, spelen, rondhangen, leren

De omgeving is de ruimte waar kinderen en jongeren wonen, spelen, rondhangen en leren: hun huis, de straat, de school, de weg ernaartoe, de plekken waar ze hun vrije tijd doorbrengen. Ze kennen er slechts een deel van omdat ze er maar een deel van gebruiken.

Sommige dingen hebben ze nog nooit opgemerkt, omdat ze er nog nooit bewust naar hebben gekeken. Niemand maakte hen er ooit attent op. Daarom gebruikt omgevingsonderwijs de **elementen die de leerlingen omringen**: geschiedenis, erfgoed, kunst, media, landschap, verhalen, cultuurelementen.

Onbeminde buurt

Omgevingsonderwijs wint aan belang maar heeft de handicap dat de meeste leerkrachten niet meer, zoals vroeger, in de omgeving van de school wonen. Daardoor kennen ze de buurt en haar mogelijkheden amper of niet.

Handboeken en lesmaterialen gelden voor heel Vlaanderen. Ze leggen de nadruk op grote momenten en gebeurtenissen, naar **lokale accenten** moet je als leerkracht zelf op zoek. Op die manier ontstaat de perceptie dat je voor erfgoed elders moet zijn. De mogelijkheden van de eigen omgeving blijven onontgonnen.

Erfgoed ligt op straat

Leren over erfgoed is pas effectief als het aansluit bij omgevingsonderwijs: het leren in, van en over de eigen omgeving. Meestal worden lessen in de klas uit boeken geplukt, maar de leerstof wordt krachtiger en levensechter als je het erfgoed uit de eigen omgeving er bij betreft.

Op die manier creëer je **realistische leercontexten** die relevant en levensecht zijn en die blijven nazinderen, ook wanneer de klasdeur dichtgaat. Het materiaal en de inspiratie liggen buiten de school, op straat, in de wereld. Succesvolle onderwerpen liggen in de schoolbuurt voor het grijpen.

De omgeving leren lezen

Met de buurt als erfgoedthema zet je de leerling aan tot reflectie over de eigen leefomgeving. Omgevingsonderwijs draagt bij tot de brede ontwikkeling van kinderen en jongeren. Dat bereik je zelden met een bezoek aan **de grotten van Han** of een verafgelegen museum.

Een bezoek aan een verre stad wordt pas zinvol als je eerst de mechanismen van de eigen omgeving kent. De wereld begrijpen doe je in stapjes. Je begint met het lezen van je eigen omgeving.

Met omgevingsonderwijs leren kinderen en jongeren dat hun omgeving om allerhande redenen de moeite waard is. Als ze dat beseffen, voelen ze er zich bij betrokken en er mee verantwoordelijk voor. Op termijn leren ze inzien wat ze zelf de moeite waard vinden om te beschermen of te behouden. Uit je eigen omgeving pik je dingen op die je later met andere omgevingen of aspecten ervan kan vergelijken.

Samen op pad

Het sleutelbegrip bij omgevingsonderwijs is 'op pad gaan'. In de omgeving van de school kan je kinderen en jongeren op dingen wijzen waar ze anders aan voorbij lopen: structuren van gebouwen, de evolutie van een landschap, de geschiedenis van de plekken waar ze veel komen, **de betekenis van plaats- en straatnamen**, de planten tussen stenen en muren.

Leerlingen kunnen er tellen, tekenen, grafieken of plattegronden maken, een interview afnemen, een grond- of wateronderzoek doen, zoeken naar de betekenis van gevelopschriften enz. Ze kunnen de geschiedenis van de eigen school, de leefwereld van hun (groot-)ouders, het leven in de wijk, de geschiedenis van een verdwenen fabriek, het verleden van een lokale vereniging of de collectieve herinneringen aan een grote gebeurtenis onderzoeken. Of er zoveel mogelijk gegevens en verhalen over een **'geheimzinnig' of onbekend voorwerp** verzamelen.

... en op onderzoek

Werken met erfgoed vraagt om **een onderzoekende houding**. Kinderen en jongeren leren zo intensiever kijken naar voorwerpen om hen heen en gaan daardoor verder denken, redeneren, fantaseren ... Leerlingen leren vooral door te doen en erover te reflecteren. Daarom is erfgoed uitermate geschikt om onderzoekend en ervaringsgericht te leren.

(Praktische) vaardigheden die hierbij aan bod komen zijn:

- een kaart lezen en gebruiken
- meten
- vergelijken
- bronnen raadplegen
- interpreteren
- oriënteren
- observeren
- waarnemen met alle zintuigen
- ordenen en vergelijken van planten, dieren en plekken
- experimenteren

- visualiseren
- simuleren
- plannen
- overleggen
- verzorgen
- produceren
- ...

Omgevingsonderwijs is toepassingsgericht. Het besteedt aandacht aan kennis, vaardigheden en attitudes en zorgt voor **samenhang** in de mens- en maatschappijvakken.

Leren waar je vandaan komt

De cultuur van je omgeving vertelt je waar je vandaan komt. Dat geldt zowel voor de autochtone als voor de allochtone leerling die zich ook ergens thuis moet voelen. Kennis van het verhaal van de buurt en haar cultureel waardevolle elementen kan daarbij helpen.

Als je je eigen culturele en historische achtergrond begrijpt, **begrijp je vlugger de culturele identiteit van anderen**. Pas als je voor jezelf een identiteit hebt veroverd, voel je je betrokken bij je leefomgeving en ben je vlugger bereid je deel bij te dragen.

De wereld wordt groter

De wereld van het opgroeiende kind wordt almaar groter. Bij kleuters speelt erfgoededucatie zich af in de klas. In de lagere school leren kinderen eerst de eigen omgeving kennen.

Ze maken dan stapsgewijs kennis met de **ruimere omgeving**: gemeente, stad, regio, land, wereld. Voor het secundair onderwijs is de onmiddellijke omgeving niet minder belangrijk. Leefwereld en leefomgeving zijn **referentiekaders** in de eindtermen. Jongeren kunnen met allerlei methodieken en een waaier van (digitale) werkvormen in de schoolomgeving met het erfgoed aan de slag.

Digitaal omgevingsboek

In een omgevingsboek inventariseren leerlingen de interessante locaties en gebeurtenissen in de omgeving van de school. Ze verzamelen er informatie over landschappen, grondgebruik, gebouwen, straten en pleinen, groene zones, beroemde personen, verkeersknooppunten, handel en nijverheid, musea, markten, streekproducten, sagen en legenden, betekenis van straat- en plaatsnamen, kaarten, vrijetijdsaanbod enz.

Ze stellen het boek samen vanuit hun eigen interessegebied. Zo komen ook hun lievelingsplekken aan bod.

Leerlingen kunnen een omgevingsboek **individueel of gezamenlijk** samenstellen. Dankzij ICT- toepassingen als Google Maps kunnen ze eigen kaarten aanmaken en informatie of foto's toevoegen. Leerkrachten vinden er het materiaal om hun lessen een verlengstuk in de eigen omgeving te geven.

Erfgoededucatie en Brede School

Omgevingsgebonden erfgoededucatie bevordert de samenhang in de buurt. Scholen kiezen dan voor activiteiten die een relatie leggen met de buurt, waar ouders en buurtbewoners bij worden betrokken.

School, culturele instellingen, lokale en bovenlokale verenigingen en gemeentelijke diensten zijn interessante partners voor elkaar, omdat ze leerlingen in contact brengen met de lokale cultuur en het aanwezige erfgoed. We spreken van een Brede School als kinderen, leerkrachten, ouders en buurtbewoners samenwerken zodat de buurt er beter van wordt. Rond de school als spil zweeft zo een netwerk van partners op het gebied van zorg, educatie en cultuur.

11 argumenten voor omgevingsonderwijs

1. De schoolbuurt is dichtbij, concreet en werkbaar. Ze is een **bron van leerprikkels**. Ook de eindtermen zien dat zo.
2. In elke schoolbuurt is er erfgoed dat de moeite waard is om er les over te geven. Het ligt **'naast je deur'**. Je hoeft er geen verre en dure verplaatsingen voor te maken. Een sterke troef in tijden van maximumfactuur en besparingen.
3. Via omgevingsonderwijs leren **leerkrachten de schoolomgeving** en de leefwereld van de leerlingen **zelf beter kennen**.
4. De onmiddellijke omgeving is in haar complexiteit **een staal van de grotere omgeving**. *'De wereld is een dorp, elk dorp is de wereld'*. In een wereld die steeds kleiner en uniformer lijkt komt ze tegemoet aan de behoefte aan een eigen identiteit en aan vormgeving van de eigen leefomgeving.
5. De omgeving is de uitgelezen plaats voor de opbouw van **expertise**. Ze zet aan tot actief, zelfstandig en gezamenlijk leren.
6. De omgeving is het **handboek van de werkelijkheid**: ze motiveert leerlingen voor vakken waar ze anders niet warm voor lopen; ze doorbreekt de routine van het schoolse; ze werkt motiverend voor leerlingen én leerkrachten; ze brengt de werkelijkheid in de klas en is geschikt om vakoverschrijdend te werken.
7. Omgevingsonderwijs **betreft de leerlingen** bij het lokale sociale en culturele leven en draagt bij aan hun burgerschapsvorming.
8. Omgevingsonderwijs zorgt voor **een goede relatie met de buurt**: beter imago, minder vandalisme, minder afvaloverlast.
9. Meer kennis van het lokale erfgoed heeft een positieve invloed op de **(h)erkenning en waardering** van de buurt.
10. Omgevingsonderwijs slaat **de brug tussen de verschillende generaties** uit de buurt.
11. Via omgevingsonderwijs bouw je aan **een lokaal of regionaal netwerk van aanbod en voorzieningen** voor kinderen en jongeren. Hiermee kunnen organisaties hun eigen werking verantwoorden, verstevigen en verdiepen om zo een groter draagvlak te krijgen.